

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”
ФАКУЛТЕТ „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И АДМИНИСТРАЦИЯ”
КАТЕДРА „АДМИНИСТРАЦИЯ, УПРАВЛЕНИЕ
И ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ”

КИРМИЗИ ЕРЛАНОВНА РАКИМБАЕВА

ИНОВАЦИОННИ ПОДХОДИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА
УПРАВЛЕНИЕТО НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ
АГРОПРОМИШЛЕНИЯ КОМПЛЕКС НА РЕПУБЛИКА
КАЗАХСТАН (ЗАПАДНОКАЗАХСТАНСКА ОБЛАСТ)

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

по професионално направление 3.7. “Администрация и управление”

Научен ръководител:

Проф. д-р Павел Павлов

Варна, 2016

Дисертационният труд с обем от 174 страници се състои от увод, три глави, заключение, списък на използваните източници и три приложения. Съдържанието на главите се разделя на отделни части, в края на всяка глава са направени конкретни изводи. Основният текст съдържа 13 таблици и 7 графики.

Списъкът на използваните източници се състои от 144 заглавия на български, руски и английски език.

Дисертационният труд е обсъден в катедра „Администрация, управление и политически науки” на факултет „Международна икономика и администрация” на ВСУ „Черноризец Храбър”.

Авторът на докторската дисертация се обучава на самостоятелна подготовка в катедра „Администрация, управление и политически науки”.

Публичната защита ще се проведе на открито заседание на научното жури на 15.XII.2016 г. от 10,00 ч. в Заседателната зала на Ректората на ВСУ „Черноризец Храбър”.

Материалите по защитата са достъпни в кабинет 204 във ВСУ „Черноризец Храбър” и на сайта www.vfu.bg.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Увод

Преобразуването на иновационната икономика, нуждата от ефективно използване на нейния потенциал определят необходимостта от изследване на съответните научнообосновани промени в управлението на развитието на агропромишления комплекс. Притежанието на уникални земни ресурси, където частта на чернозема е 9,5 % от общия обем на обработваемата площ, създава предпоставки за ефективно развитие на агропромишления комплекс¹. Съществена роля за повишаването на добивите на селскостопанските култури има мелиорацията на земята, която осигурява запазването на плодородието на почвите и устойчивото развитие на природните ресурси. Основни проблеми на предприятията на агропромишления комплекс са ниското качество на продукцията, остарялото технологично оборудване и недостатъчното ниво на възпроизводство на основния капитал поради липса на финансови ресурси². Изследването търси начини за преход към интензивен тип производство на продукцията на агропромишления комплекс за сметка на развитието на селскостопанските предприятия, включително и на тези, които извършват своята дейност върху мелиоративни земи и се специализират в предоставянето на услуги по мелиорация.

2. Актуалност и значимост на темата

Актуалността и значимостта на теоретично-практическото изследване на дадената тема на дисертацията се състои в правопрпорционалната зависимост между усъвършенстването на развитието на предприятията от агропромишления комплекс и благосъстоянието на страната като цяло, от нейната финансова устойчивост до продоволствената сигурност.

Проучени са редица научни трудове, разглеждащи проблеми на иновационните подходи за подобряване на управлението на предприятията от агропромишления комплекс. Въпреки наличието им проблемът не е достатъчно проучен, тъй като

¹ Динамика земельного фонда Республики Казахстан. <http://kadastr.org/conf/2015/pub/monitprir/dinamika-zemelnogo-fonda-respubliki-kazahstan.htm> (доступно на 15.05.2015)

² Стратегия индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2003–2015 годы

липсва достатъчно информация за модернизацията на механизма за управление, като по този начин, той става важен за изследването, за формулирането на целите и задачите на дисертацията.

3. Обект и предмет на изследването

Обект на изследване са предприятията от агропромишления комплекс на Република Казахстан и по-конкретно тези от тях, които осъществяват дейност на мелиорирани земи (по примера на Западноказахстанска област).

Предмет на изследване са иновационните подходи и възможности за усъвършенстване на управлението на разглежданата съвкупност от предприятия.

4. Изследователски проблем

Изследователският проблем в дисертационното изследване е породен от:

– необходимостта от динамично и гъвкаво управление, т.е. рисковете на производството на предприятията от агропромишления комплекс, отнасящи се към аграрния сектор на икономиката, като сезонност, дълъг период на оборот на капитала и зависимост от природно-климатичните условия;

– ниското ниво на инвестиционна привлекателност;

– немодернизирането на иновационната политика в областта на аграрния сектор;

– ежегодното намаляване на държавното финансиране;

– липсата на нормативни документи на законодателно ниво;

– незаинтересоваността на банките от второ ниво в кредитирането на аграрния сектор, високите данъчни ставки, дългият оборот на капитала на предприятията от аграрния сектор;

– остарялата материално-техническа база на предприятията от агропромишления комплекс.

5. Авторска теза

Динамиката на глобализационните процеси и утвърждаването на съвременна пазарноориентирана икономика налагат необходимостта от усъвършенстване на

управлението на предприятията от агропромишления комплекс на Република Казахстан чрез внедряването на иновационни промени в този процес като предпоставка за привличане на значими чуждестранни инвестиции.

6. Цели и задачи на дисертационния труд

Целта, поставена в настоящото изследване, е на базата на анализ на дефицитите в управлението на предприятията от агропромишления комплекс в Република Казахстан, които осъществяват дейност на мелиорирани земи, да се разработи практически ориентиран иновационен модел в отговор на предизвикателствата пред аграрния сектор в съвременните условия.

За постигане на поставената цел са определени следните **задачи**:

- да се проучат теоретико-методологичните аспекти на иновационното управление на предприятията от агропромишления комплекс;
- да се направят проблемен анализ и комплексна оценка на управлението на предприятията на мелиорирани земи в Западноказахстанска област;
- да се идентифицират иновационни подходи и механизми за управление на предприятия на мелиорирани земи в Западноказахстанска област;
- да се формулират насоки за усъвършенстване на развитието и на управлението на предприятията от агропромишления комплекс на Западноказахстанска област.

7. Методи на изследването

При провеждане на изследването са използвани следните **методи**: монографичен – за проучване на дейността на предприятията; системен подход за идентификация на взаимозависимостта и последователността при въвеждането на съставните елементи на механизма за управление на развитието на предприятията; икономическо-математическо моделиране – за разработка на модели на управление за развитието на предприятията на математическа и синергична основа; експериментален – за оценка на мащабността на прилагане на механизма за управление на предприятията на мелиорирани земи; сравнителен анализ за

детайлизиране на обекта на изследването до отделните му компоненти и определяне на организационно-икономическото състояние на предприятията на мелиорирани земи; графичен и табличен – за визуално представяне на статистическия материал и схематично представяне на редица теоретични и практически твърдения в дисертационния труд.

8. Ограничения на дисертационното изследване

Ограниченията на дисертационното изследване имат за цел да конкретизират теоретичните и времевите рамки на изследването. Те са следните: проучена е само Западноказахстанската област с нейните математически данни като една от най-големите области на Република Казахстан. Теоретично-методологичните въпроси са разгледани въз основа на законодателните и нормативни актове на Република Казахстан, регламентиращи дейността на предприятията на агропромишления комплекс.

За решаване на поставените задачи в изследването сме се ограничили само с икономическо-статистическия метод, икономическо-математическия и метода на експертната оценка. Иновационните подходи за усъвършенстване на управлението на предприятията от агропромишления комплекс на Република Казахстан са разгледани само чрез методите за оценка на ефективността на иновационната дейност, иновационното развитие като част от процесите, които имат отношение към съвременното развитие и управление на аграрни предприятия.

В частност мелиорацията на земите в Западноказахстанска област и Поземленият фонд на страната са разгледани по данни от 2015 г. Динамиката на земите със селскостопанско предназначение за предприятията на агропромишления комплекс е разгледана от 1990 до 2015 г. Наличието на земи, които са редовно използвани от предприятията на агропромишления комплекс в Западноказахстанска област, е анализирано от 2012 до 2015 г.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Структурата и обемът на дисертацията се определят от характера на целите и задачите и представят логиката на изложението. Дисертационният труд има 174 страници, състои се от увод, три глави, заключение, списък на използваните източници и три приложения. Основният текст съдържа 13 таблици и 7 графики. Списъкът на използваните източници се състои от 144 заглавия на български, руски и английски език, а също и от интернет източници.

Структура на дисертацията:

УВОД

ГЛАВА ПЪРВА. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ИНОВАЦИОННОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ АГРОПРОМИШЛЕНИЯ КОМПЛЕКС

1.1. Проучване на теоретичната дискусия за иновационно управление на предприятията от агропромишления комплекс

1.2. Методи и индикатори на съвременното управление на предприятията от агропромишления комплекс

1.3. Стопански механизъм за управление на предприятията от агропромишления комплекс

ГЛАВА ВТОРА. ПРОБЛЕМЕН АНАЛИЗ И ПОДХОДИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ АГРОПРОМИШЛЕНИЯ КОМПЛЕКС НА ЗАПАДНОКАЗАХСТАНСКА ОБЛАСТ

2.1. Анализ на дейността на предприятията на мелиорирани земи в Западноказахстанска област

2.2. Методи за оценка на иновационно-инвестиционната дейност на предприятията от агропромишления комплекс

2.3. Комплексна оценка на управлението на предприятията от агропромишления комплекс

ГЛАВА ТРЕТА. ИНОВАТИВНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ АГРОПРОМИШЛЕНИЯ КОМПЛЕКС

3.1. Насоки за усъвършенстване на развитието на предприятията на мелиорирани земи.....

3.2. Иновационен модел за управление на развитието на предприятията на мелиорирани земи.....

3.3. Усъвършенстване на управлението на предприятията от агропромишления комплекс

ИЗВОДИ.....

ПРИЛОЖЕНИЯ.....

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ ИЗТОЧНИЦИ.....

Приложение А. SWOT-анализ на дейността на предприятия от агропромишления комплекс на мелиорирани земи.....

Приложение Б. ЕКСПЕРТНА ОЦЕНКА на стопанския механизъм за управление на предприятия от агропромишления комплекс на мелиорирани земи.....

Приложение В. Прозорец на програмата „Maple 8” за изчисляване на модалността на информационните единици λ

III. КРАТКО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

В увода на дисертацията е обоснована темата, аргументирани са актуалността и практическото значение на темата на изследването, поставени са проблеми на изследването, определени са целите на изследването, а така също и конкретните

задачи пред дисертационния труд. Определени са обектите и субектите на дисертационния труд. Отбелязани са ограниченията на изследването за по-подробен и тесен анализ на дисертационната тема. Описани са методите на изследването и информационната база материали.

Първа глава **„Теоретико-методологични аспекти на иновационното управление на предприятията от агропромишления комплекс“** се състои от три части и е посветена на изследването на терминологичния апарат на агропромишления комплекс, основите на управлението му, а така също и на методите и показателите за съвременно управление на предприятията на агропромишления комплекс. Разгледан е и стопанският механизъм за управление на предприятията на агропромишления комплекс.

В първата част **„Проучване на теоретичната дискусия за иновационно управление на предприятията от агропромишления комплекс“** са разгледани схемите за управление на предприятията на агропромишления комплекс, а така също са класифицирани по признаци за групиране иновациите като краен резултат от управлението на предприятията на агропромишления комплекс.

Управлението на предприятията на агропромишления комплекс е процес на съчетаване и ефективно използване на ресурси. Във връзка с постоянните промени във вътрешната и външната среда на предприятията възниква необходимост от усъвършенстване на тяхната система за управление на всеки 3–5 години чрез внедряване на иновационни промени в този процес.

Предприятията на агропромишления комплекс са самостоятелно действащи уставни субекти, които са юридически лица, осъществяващи производствена, търговска или научноизследователска дейност с цел получаване на печалба. Главната цел на управлението на макроравнище е създаването на благоприятни условия за усъвършенстване и развитие на предприятията на агропромишления комплекс, което ще позволи да се увеличи приносът в развитието на икономиката на страната, да се удовлетворят потребностите на потребителя от продукция или услуги, да се увеличат максимално печалбите чрез по-добро използване на собствените възможности за производство и реализация на селскостопанска продукция.

В анализирането на насоките за иновационна дейност на предприятията на агропромишления комплекс е разгледана същността на икономическите категории

иновации и *иновационен процес*. Терминът *иновации* (от англ. *innovation*) означава въвеждане на новости, нововъведения.

За осигуряване на ефективното управление на иновационната дейност е необходимо определено систематизиране на иновациите. В научните трудове учените икономисти класифицират иновациите по следните признаци за групиране:

- степен на радикалност – различават се радикални иновации, които кардинално променят управлението, технологията на производствения процес, и обикновени иновации, влияещи върху отделните фази на производството;

- насока за приложение – различават се стокови, технологични, маркетингови, пазарни, управленски, екологични и социални иновации;

- мащаб, в резултат на който се обособяват глобални, транснационални, регионални и информационни иновации;

- предназначение – обособяват се иновации за ефективна реализация на продукцията, ефективност на производството, подобряване на условията на труд, повишаване качеството на продукцията;

- сфера на разпространение – иновациите биват международни, държавни, отраслови и на отделни предприятия;

- темпове на внедряване – различават се скокообразни (когато е налице рязко спиране на производството на стара продукция и започване на иновационни промени), бързи, нарастващи (с постепенно намаляване на производството на стара продукция се увеличава производството на новата), забавени и затихващи иновации (в края на иновационния процес).

Авторът е съгласен с мнението на икономистите и учените по повод на отличителните особености в термините *иновация* и *новост*, затова използва термина „иновация” в качеството на краен резултат от нововъведението и като един от начините за управление на предприятията на агропромишления комплекс.

Авторът предлага също класифициране на иновациите по следните признаци: предметно съдържание, степен на новост, характер на удовлетворяване на обществените потребности, способност за разпространение, стимули за възникване, особености на организиране на иновационния процес. Тези признаци се използват и от други учени и икономисти за по-задълбочено разбиране на определен начин за управление на предприятията на агропромишления комплекс.

След проведеното теоретично-методологично изследване на основите на

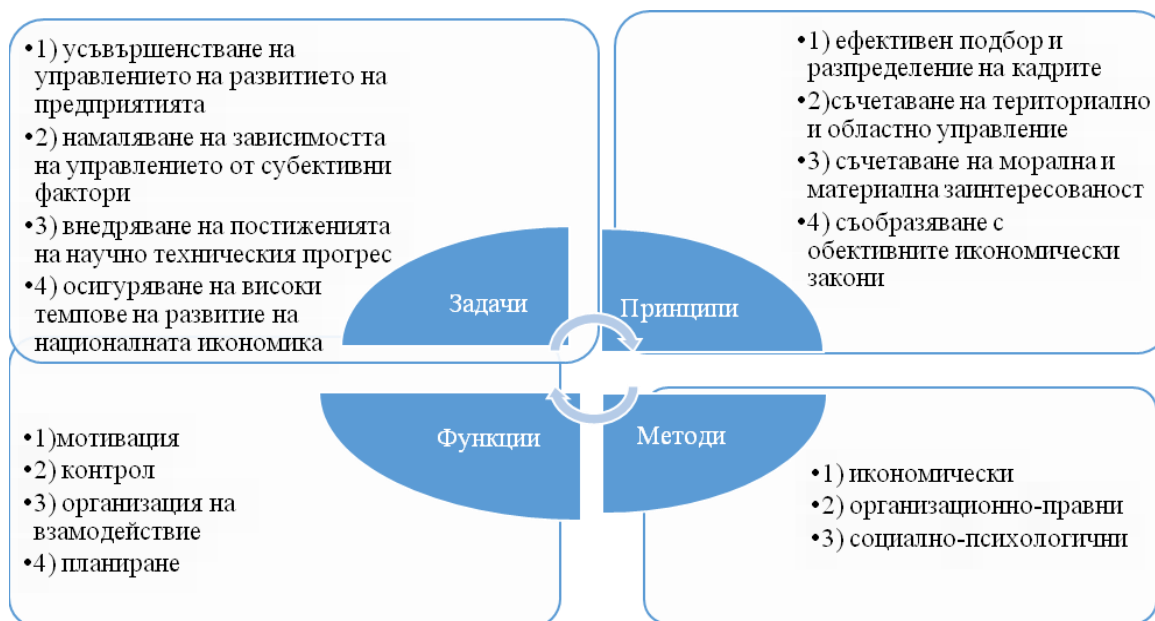
усъвършенстването на управлението на предприятията на агропромишления комплекс може теоретично да се направи изводът, че те са логично продължение на вече съществуващите теории за икономически ръст.

След проведеното теоретично изследване на терминологичния апарат за определяне на понятията *иновационно развитие* и *икономически ръст* авторът е съгласен с мнението на учените и икономистите, но счита, че най-близко до изучаването на тази част от изследването подхожда Йозеф Алоиз Шумпетер, който съумява да обоснове определящата роля на *иновацията* в управлението на икономическото развитие на която и да е страна.

Развитието на Република Казахстан в икономическата сфера се разбира от автора като индустриален успех на страна, която възнамерява да премине към етап на постиндустриално развитие.

Теоретичното изследване доказва, че за усъвършенстването на управлението на предприятията на агропромишления комплекс е важно целенасоченото действие на управляващата система върху управляваната система на обекта на управление с цел промяна на неговото състояние и поведение във връзка с внедряването на иновации, необходими за по-нататъшното му развитие в съответствие с изискванията на променящата се вътрешна и външна среда.

Управлението на иновационната дейност на предприятието е един от подходите за усъвършенстване на развитието на предприятията на агропромишления комплекс, който се формира въз основа на принципите и методите на управление. В проведеното от докторанта изследване е разработена схема за управление на предприятията на агропромишления комплекс на база принципи, задачи, функции и методи на управление (фиг. 1).

Фиг. 1. Схема за управление на предприятията на агропромишления комплекс

Източник: съставена е от автора.

Диалектичната теория на познанието определя крайния резултат на научното изследване за използвани в практиката иновации. Определението за „иновация“ се съдържа в Закона на Република Казахстан за иновационната дейност: Иновациите са „ново(използвани) и (или) усъвършенствани конкурентоспособни технологии, продукция или услуги, а така също организационно-технически решения от производствен, административен, търговски или друг характер, съществено подобряващи структурата и качеството на производството и/или на социалната сфера”.

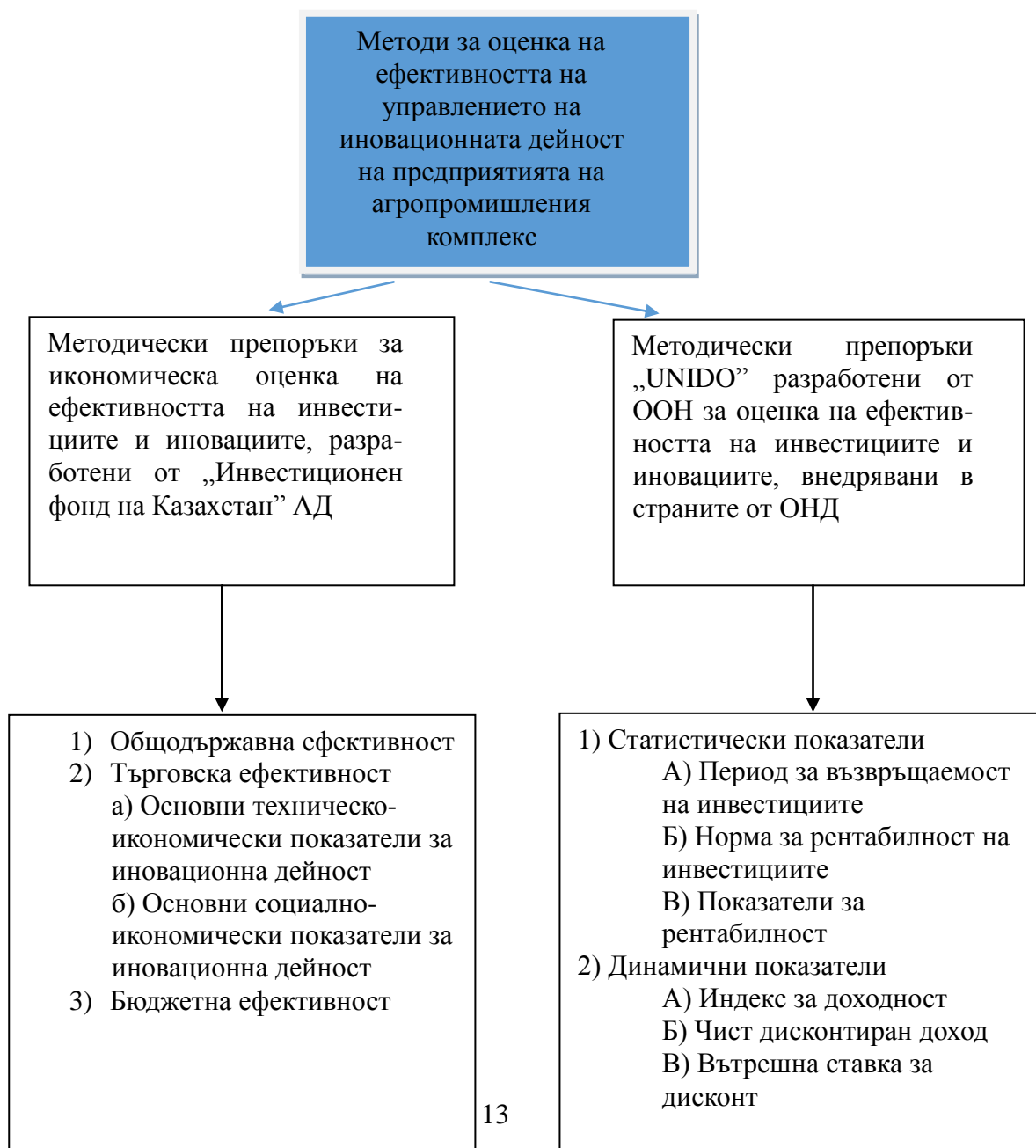
Втори раздел **„Методи и индикатори на съвременното управление на предприятията от агропромишления комплекс”**

Ефективността на управлението на предприятията от агропромишления комплекс върху мелиорирани земи налага използването на аналитичния подход към изучаването на националните и чуждестранните научни изследвания. За определяне на ефективността от прилагането на иновациите се разглеждат 2 (две) нива за оценка: ниво на ефективност на дейността на държавната политика и дългосрочно ниво въз основа на местното възприемане на ефективността на дейността на отделните предприятия.

В научната икономическа литература се предлагат няколко подхода към определянето на показателите за ефективност на иновационната дейност. За основни

показатели на икономическата ефективност от иновационното развитие се считат: интегралният ефект, индексът за рентабилност, нормата за рентабилност, периодът на възвръщаемост.

В хода на изследването авторът разглежда различни системи от показатели за ефективност на иновационната и инвестиционната дейност, а така също и методи за тяхната оценка. Съществуват две основни методики за определяне на ефективността от управлението на иновационната дейност на предприятията на агропромишления комплекс, в това число и на селскостопанските, които осъществяват дейността си на мелиорирани земи (фиг. 1.2).

Фиг. 1.2. Схема на методите за оценка на ефективността на управлението на иновационната дейност на предприятията на агропромишления комплекс

Източник: обобщението е направено от автора въз основа на електронен ресурс:

www.ifk.kz – „Инвестиционен фонд на Казахстан” АД.

Следващите методи за обосноваване на ефективността от внедряването на иновационни промени като един от иновационните подходи на управление на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи според нас са методите, предложени от структурното подразделение на ООН по проблемите на промишленото развитие UNIDO (United Nations Industrial Development Organization).

Тези методи се отнасят преди всичко към икономическата оценка на инвестициите, необходими за внедряване и планиране на иновации, като се имат предвид промените на стойността (дисконтирането) на вложенията във времето.

Развитието на предприятията на агропромишления комплекс има дългосрочен характер и при оценката му обикновено неточно са определени срокът за пълна реализация на иновационните проблеми в управлението, контролната ставка, прогнозата за нивото на риск и други показатели.

В хода на изследването е установено, че иновациите в аграрния сектор са основа за финансиране на проекти за дългосрочно използване (производствен потенциал, стоково-материални ресурси, животновъдство, земеделски земи, в това число и мелиорирани). Съвременният етап на развитие на предприятията на агропромишления комплекс изисква ускоряване на научно-техническия прогрес, в който най-важна роля играе внедряването на иновационни промени в процеса на управление на това развитие. По мнението на автора в Казахстан на практика отсъства балансирана иновационно-инвестиционна политика на държавата, която да стимулира развитието на производството.

Ефективността на иновационната дейност зависи преди всичко, от икономическата заинтересованост както на производителите на иновационна продукция, така и на нейните потребители. Основен показател за икономическа ефективност е показателят за годишен икономически ефект като сумарна икономия на производствените ресурси, а като допълнителни показатели за предприятията на агропромишления комплекс и тяхната инфраструктура могат да се използват

увеличението на брутната продукция, реколтата на селскостопанските култури (в това число и от мелиорираните земи), сроковете за възвръщаемост на допълнителните капиталовложения, нивото на екологичност на селскостопанската продукция. Създаването на инвестиционни ресурси и внедряването на иновации в дейността на предприятията се приравнява към интелектуален капитал, с който започва разработката на иновационно-инвестиционни проекти.

Въз основа на теоретичния анализ е установено, че актуалността на иновационната дейност трябва да съответства на мисията и целите за усъвършенстване на управлението на предприятията на агропромишления комплекс; целите за внедряване на иновационни промени трябва да се прецизират предвид посочените приоритети (социални, икономически, научно-технически, екологични), които определят общата стратегия за управлението на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи.

Авторът е направил анализ на оценката на иновационната дейност в икономически развитите страни.

Това потвърждава целесъобразността и даже необходимостта от предварително разработване на научнообоснован стопански механизъм за управление, който ще облекчи дейността на мениджърите по внедряване на планираните иновационни промени. Средната продължителност на иновационното изоставане по света е различна. Изследванията показват, че в Япония и Южна Корея то е 2–3 години, в развитите страни на Европа и Америка – 4–5 години, а в същото време в страните от постсъветското пространство, в това число и Казахстан, продължава 10–15 години. От проведения анализ авторът установява, че главна цел на управлението на предприятията на агропромишления комплекс е внедряването на научнообосновани иновации, а ефективността на управление на иновационната дейност се проявява в хода на съкращаване на иновационното изоставане, т.е. промеждутъка от време между момента на инициране на иновацията и момента на началото на нейното внедряване в практиката.

Трети раздел ***„Стопански механизъм за управление на предприятията от агропромишления комплекс”***

Авторът счита, че е необходимо да се разработи и използва специален механизъм за управление на развитието, като се позовава на спецификата на предприятията на агропромишления комплекс, които осъществяват дейността си върху мелиорирани земи.

За максималното разкриване на иновационния потенциал на предприятията на агропромишления комплекс следва ефективният механизъм за управление да е максимално използван. Стратегическото планиране на процесите при внедряване на иновации се нуждае от промяна на стопанския механизъм за управление и в икономическо-социалните критерии на макроравнището на предприятията.

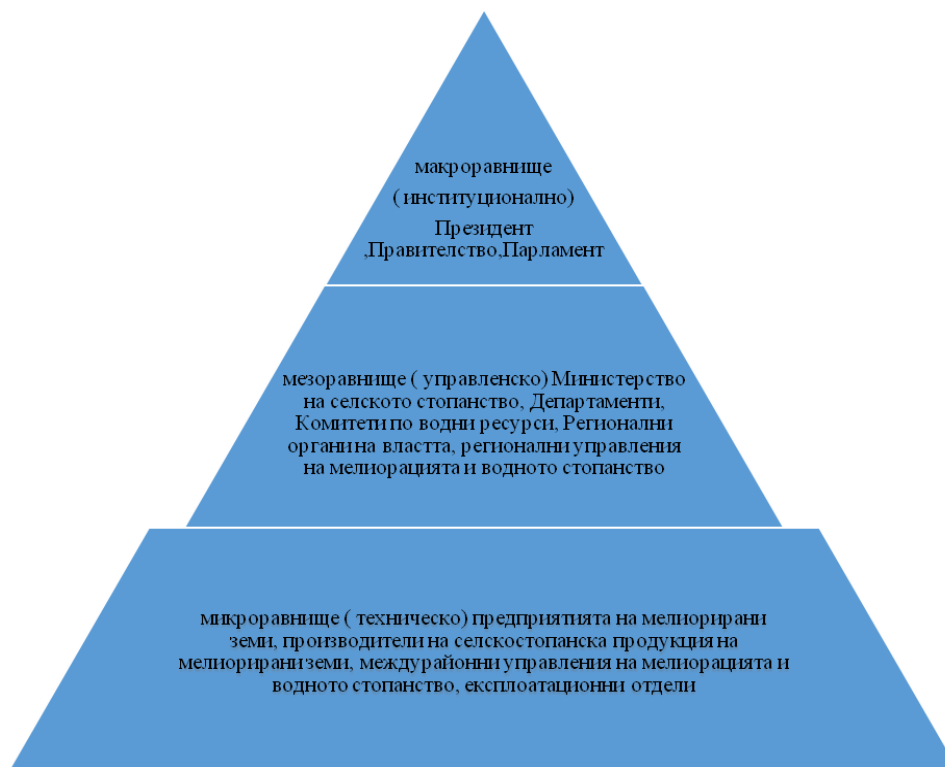
Същността на икономическата категория „механизъм за управление“ на предприятията на агропромишления комплекс сочи наличието на процес за механично изпълняване на определени управленски функции и операции.

В теорията на управлението открояват три групи методи, които в определена степен са взаимозависими, взаимосвързани помежду си и образуват инструментите на управлението. Точно отработеният инструментариум на изпълнение на методите за управление се превръща в механизми на управление. Механизмите на управление се обединяват под общото название „стопански механизъм“, който се състои от три части (три механизма): организационно-правен механизъм, икономически механизъм и съвкупност от социално-психологически методи. Авторът счита, че това е най-пълното и обосновано разделяне на стопанския механизъм на съставни части, което показва възможност за преход на отделните методи на управление в елементи на стопанския механизъм за управление посредством някаква социално-икономическа формация: предприятие, комплекс, отрасъл на националната икономика.

Стопанският механизъм за управление се състои от елементи и методи, взаимодействащи помежду си механизми, които се задействат като механично въвеждане, като един от иновационните подходи за усъвършенстване на управлението на предприятията на агропромишления комплекс, работещи върху мелиорирани земи.

Действията на стопанския механизъм за управление на предприятията на агропромишления комплекс, действащи на мелиорирани земи, започват както на микроравнище, така и на макроравнище (фиг. 1.3).

Формата на триъгълника се обуславя от йерархичната зависимост на управлението.

Фиг. 1.3. Йерархия на нивата на стопанския механизъм за управление на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи

Източник: собствена разработка на автора.

Стопанският механизъм има голямо значение за националната икономика като сложна система на икономически отношения, съвкупност от форми и методи на управление. Той трябва да бъде винаги адекватен на нивото на развитие на производителните сили, т.е. да се променя така, че отделните му елементи да съответстват на производствените сили на страната.

Главна цел на иновационната политика на държавата по отношение на предприятията на агропромишления комплекс, работещи на мелиорирани земи, е създаването на ефективна законодателна база и на нейна основа – на стопански механизми за управление на развитието им; международно сътрудничество в отрасъла; преференциално данъчно облагане на предприятията на мелиорирани земи; внедряване на екологично чисти, енергоспестяващи технологии; съдействие за развитието на иновационна инфраструктура, информационно осигуряване и подготовка на кадри.

Изводи към Глава първа

1. Предприятията на агропромишления комплекс са основен индикатор, осигуряващ продоволствената независимост и сигурност на страната. Тази специфика се обуславя от иновационните процеси, протичащи в аграрната сфера. При направения в изследването анализ на теоретичната същност на управлението на предприятията на агропромишления комплекс, работещи на мелиорирани земи, се установи, че управлението на ефективното развитие на предприятията е насочено към използване на всевъзможни ресурси по обективни икономически закони за увеличаване ефективността на дейността на предприятията и удовлетворяване на икономическо-социалните потребности на населението.

2. Ефективността на управлението на иновационната дейност се определя от редица показатели, като рентабилност и срок на възвръщаемост на иновациите. Оценката на ефективността на иновациите се използва за установяване на целесъобразността от инвестиционни вложения и обосновка на иновационния процес. Чрез разглеждане на различни иновационни подходи към определянето на ефективността на усъвършенстване на предприятията на агропромишления комплекс са определени две основни методики за оценката ѝ:

– методика, предложена от структурното подразделение на ООН по проблемите на промишленото развитие UNIDO (United Nations Industrial Development Organization), която оценява икономическата ефективност на инвестициите, необходими за внедряването и реализацията на планираните иновации, като се имат предвид промените на стойността (дисконтирането) на вложенията във времето.

– методика за оценка на ефективността, предложена в методическите препоръки на „Иновационен фонд на Казахстан” АД (оценяват се показатели на иновационни проекти при тяхното конкурсно сравняване).

Внедряването на обосновани научни иновации е главен приоритет на иновационния подход в усъвършенстването на управлението на предприятията на агропромишления комплекс, а ефективното управление на иновационната дейност се проявява в системата на съкращаване на иновационното изоставане, т.е. времето между иницирането на иновацията и началото на нейното реализиране на практика.

Основни проблеми на управлението на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи са: съхраняването и повишаването на плодородието на почвите, интензивното използване на земите със селскостопанско предназначение,

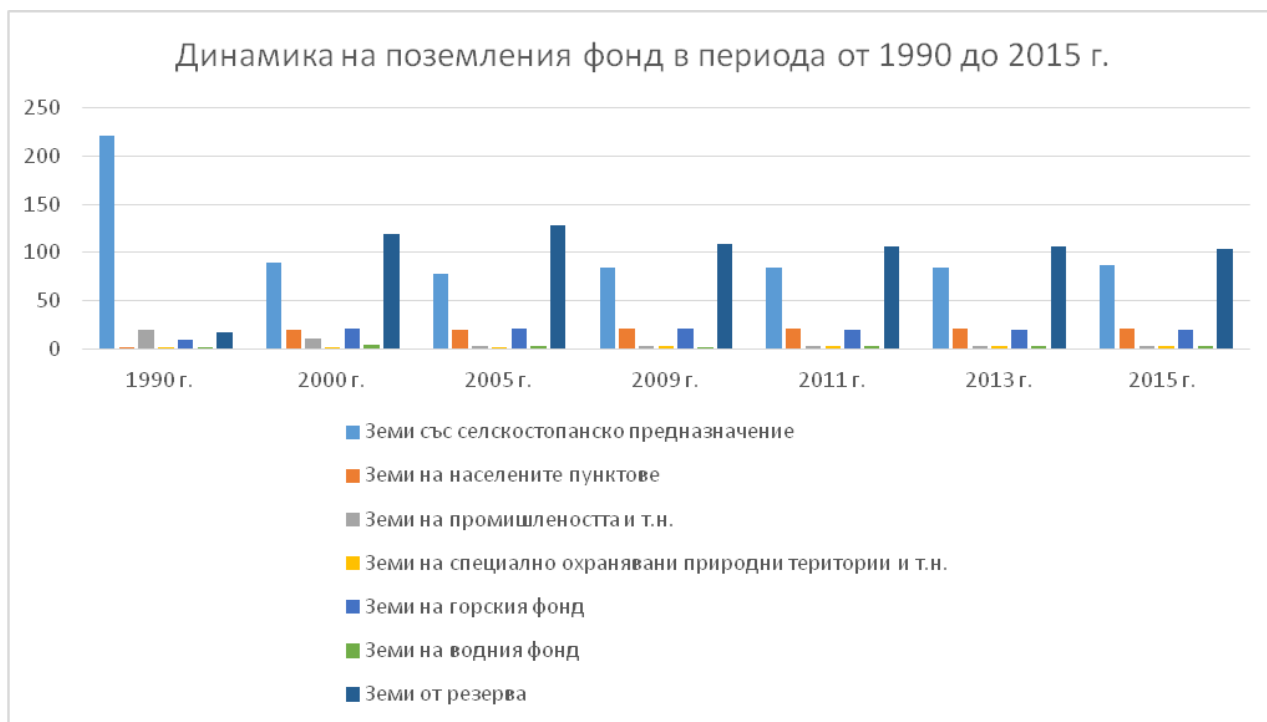
потребността от обновяване на основните мелиоративни фондове, повишаването на инвестиционната привлекателност на предприятията, тяхното преференциално данъчно облагане и кредитиране, застраховането от инвестиционни рискове и стимулирането на развитието на иновационната дейност.

Във втората глава **„Проблемен анализ и подходи за управление на предприятията от агропромишления комплекс на Западноказахстанска област“** е разгледана характеристиката на дейността на предприятията на мелиорирани земи в Западноказахстанска област. Осъществен е анализ на възможните иновационно-инвестиционни подходи в управлението на предприятия на мелиорирани земи, а в заключение е направена комплексна оценка на управлението на предприятията на агропромишления комплекс.

Първа част **„Анализ на дейността на предприятията на мелиорирани земи в Западноказахстанска област“**

Съгласно Поземления кодекс на Казахстан земята е национално богатство, охранявано от държавата. Целевият статут на стопанските земи предполага тяхното предназначение за производство на селскостопанска продукция, осъществяването на селскостопанска научноизследователска дейност за повишаване на ефективността на използване и разполагане на съответната производствена инфраструктура. развитието на селското стопанство е обусловено главно от структурата на поземления фонд.

Реформирането на поземления отрасъл в републиката започва през 1991 г. и непосредствено води до преразпределение на земите. Анализът на използването на земите през този период показва отрицателни и положителни моменти. Земите със селскостопанско предназначение през 90-те години са почти 80,1 %, но в същото време категорията на земите на населените пунктове се увеличава почти до 90 % (фиг. 2).

Фиг. 2. Динамика на поземления фонд в периода от 1990 г. до 2015 г.

Източник: съставена е от автора въз основа на данни от интернет ресурс – <http://kadastr.org/>.

На диаграмата е показана динамиката на разпределяне на поземления фонд в периода от създаването на независимата република до 2015 г. Можем с увереност да твърдим, че поземленият фонд е бил изцяло преразпределен в резултат на поземлената реформа, с други думи, са се намалили или увеличили всички категории земи. В периода от 2000 г. се наблюдава тенденция към сравнително стабилизиране и малки колебания във всяка категория земи.

В хода на анализа, направен от автора, на поземления фонд в периода на независимостта, е установено, че земите със селскостопанско предназначение са се съкратили три пъти.

Анализът на статистическите данни показва, че площта на мелиорираните земи в Казахстан е 215,5 млн. декара, от които 25 млн. декара се орат, 5 млн. хектара са за сенокос и 182 млн. декара са пасища.

Отчитайки обекта на изследване, са анализирани предприятията на агропромишления комплекс на Западноказахстанска област, в това число и тези, които осъществяват дейност на мелиорирани земи.

Изследването установи, че държавното регулиране на предприятията на агропромишления комплекс, действащи на мелиорирани земи, се осъществява от управлението на Комитета по водните ресурси на Министерството на селското стопанство на Република Казахстан.

Основни функции на управлението са:

- планиране на инвестиционната дейност чрез внедряване на инвестиционно-иновационен модел на развитие, постижения на научно-техническия прогрес, информатизация на дейността на предприятията в региона;

- организиране на създаването и реализирането на държавната аграрна политика, организиране на разработката и осъществяването на мерки за осигуряването на продоволствената сигурност на Западноказахстанска област;

- организиране на работата по въпросите на развитието на отраслите на селското стопанство, запазване на плодородието на почвите, качествени условия и продуктивност на земята, научно и кадрово осигуряване, усъвършенстване на информационното осигуряване в областта;

- управление на дейността на предприятията, занимаващи се с преработка на селскостопанска продукция и производство на хранителни продукти;

- разработка и осъществяване на мероприятия за оказване на държавна подкрепа и защита на производителите на стоки, участие в организирането на стокови и финансови интервенции на регионално равнище;

- формиране на пазарна инфраструктура, създаване на равни икономически, материално-технически и социални условия за развитие на стопанствата във всички форми на собственост;

- участие във формирането и реализацията на социалната политика в селските райони и популяризиране на челен опит в аграрния сектор на региона;

- организация и контрол за изпълнението на нормативните актове по въпросите на развитието и системен контрол върху тяхното реализиране.

След проведения анализ на управлението на мелиорацията и водното стопанство въз основа на функциите са определени следните задачи:

А) реализиране на експлоатацията на междустопански мелиоративни системи и отделния обект на инфраструктурата в сферата на инженерството;

Б) държавно регулиране в сферата на водното стопанство и мелиорацията на

земята;

В) мелиорация на земята, водоснабдяване на селските населени райони, създаване на нови водни ресурси, защита на природата при използването на всички тези критерии при създаването на регионални междудържавни програми;

Г) снабдяване с нужните за страната водни ресурси;

Д) защита от вредните въздействия на водните ресурси и тяхното отстраняване;

Е) въвеждане на съвременни технологии, последни постижения на науката в сферата на техниката, използване на чуждестранен опит;

Ж) мониторинг на състоянието на мелиоративно отводнените земи;

З) защита от наводнения на областните земи и селските населени пунктове;

И) внедряване на модернизирана организация за мелиорирани терени в икономическо-пазарни отношения с различни форми на собственост, за стабилно снабдяване на технологичната система.

По мнение на автора предприятията на агропромишления комплекс, извършващи дейност на мелиорирани земи, могат да бъдат отнесени към този вид изключителен отрасъл на националната икономика, където за реализацията на дадения икономически механизъм е необходимо провеждането на допълнителни изследвания и разработване на специални механизми за управление на развитието на предприятията на агропромишления комплекс.

За дългосрочно реализиране на селскостопанския потенциал на Република Казахстан при производството на селскостопанска продукция стопанисващите мелиорирани земи предприятия на агропромишления комплекс на Западноказахстанска област по наше мнение се нуждаят от използването на иновационни подходи за функциониране на иновационния модел.

Втора част ***„Методи за оценка на иновационно-инвестиционната дейност на предприятията от агропромишления комплекс”***

Печалбата е основен източник за финансиране на дейността на предприятията на агропромишления комплекс, действащи на мелиорирани земи. Но тя не е достатъчна за поддържането на икономическата устойчивост на тези предприятия, вследствие на което е необходимо да се привличат други източници на финансиране, като бюджетно финансиране и инвестиции.

При определянето на инвестиционната привлекателност на предприятията на

агропромишления комплекс следва да се вземе предвид, че редица показатели за оценка са с високо ниво на динамика. Затова с промените в социално-икономическите условия на дейността на предприятията от отделните отрасли тази оценка трябва да се преразглежда във времето и пространството. Така, за да се оцени икономическото развитие на селското стопанство на Западноказахстанска област, е необходимо да се проведе анализ на икономическите показатели в динамиката от гледна точка на значението им за икономиката на страната, а съответно и на влиянието върху инвестиционната дейност в региона.

Авторът определя факторите за влияние върху нивото на инвестиционната привлекателност на селското стопанство на Западноказахстанска област:

- природно-климатични условия, благоприятни за отглеждането на преобладаващата част от селскостопанските култури, в частност на конкурентоспособните (рапица, зърнени култури, пшеница, ръж, царевица, захарно цвекло);
- присъствие в региона на най-големите производители на минерални торове;
- високо ниво на усвояване на земите, подходящи за селскостопанско производство;
- наличие на пътища с твърдо покритие за преобладаващата част селскостопански предприятия;
- наличие на достатъчен брой едър рогат добитък и птици, наситеност на 100 декара селскостопански земи с едър рогат добитък и птици;
- възможност за отдаване под наем на селскостопански, в това число и на мелиорирани земи, които не се използват.

В Западноказахстанска област се увеличават обемите на отпуснатите средства за дейността на предприятията на агропромишления комплекс, чийто основен източник на инвестиране е държавният бюджет.

Въз основа на гореизложеното авторът стига до заключението, че въпреки общото нарастване на обема на инвестициите в селското стопанство в Западноказахстанска област предприятията на агропромишления комплекс, които извършват селскостопанска дейност на мелиорирани земи, нямат достатъчен обем инвестиции, а следователно осъществяват мелиоративни дейности на остатъчен принцип.

Авторът определя основните фактори, влияещи върху активността на инвестиционната дейност на предприятията на агропромишления комплекс на Западноказахстанска област. Към тях се отнасят:

– обемът на вътрешни и външни инвестиции в основния капитал на предприятията – Y , млн. за текущата година;

– обемът на площите със селскостопанско предназначение – X_1 , хил. декара;

– производството на селскостопанска продукция на един човек – X_2 , млн. за текущата година на 1 човек;

– трудовият потенциал (населението в селските райони в трудоспособна възраст) – X_3 , хил. души;

– рентабилността на предприятията на агропромишления комплекс (отношение на финансовия резултат от работната дейност към разходите за нея) – X_4 %.

Изследването на обектите на инвестиране в предприятията на агропромишления комплекс в Западноказахстанска област установи, че приоритетни направления за привличане на инвестиции са отделянето им за сеитба на селскостопански култури върху обработваема земя, внедряване на интензивни технологии за отглеждане на селскостопански култури, които биха осигурили постигането на стабилни добиви, без да се излага на риск потенциалното плодородие на почвите, увеличаване на площта на конкурентоспособни култури, по-специално на зърнени и житни, рапица, и попълване на машинно-тракторния парк с високопроизводителна техника.

Основни начини за повишаване на инвестиционната привлекателност на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи са осигуряването на:

– максимална ликвидност на инвестициите;

– гарантирана инвестиционна подкрепа за развитието на предприятията;

– минимизиране на инвестиционния риск;

– максимално възможно ниво на самовъзвръщаемост и рентабилност на дейността на предприятията на мелиорирани земи;

– формиране на достатъчен обем от инвестиционни ресурси;

– формиране на механизми за управление на предприятията на мелиорирани земи.

Трета част „Комплексна оценка на управлението на предприятията от агропромишления комплекс”

Реформирането на националната икономика на Казахстан е свързано с предложенията или иновациите за преустройство на механизмите за усъвършенстване на управлението на предприятията на агропромишления комплекс, включително на мелиорирани земи, с цел тяхното приспособяване към пазарните условия на стопанисване и намаляване на зависимостта от държавно финансиране, подобряване качеството на мелиоративните услуги за производителите на селскостопанска продукция. Авторът също така откроява няколко иновационни подхода за усъвършенстването на управлението на предприятията на агропромишления комплекс: осигуряване на самостоятелност на предприятията, диверсификация на органите на управление на отрасъла, предоставяне на данъчни преференции на предприятията, създаване на агропромишлени обединения. Част от тези предложения вече са приложени в практиката, а други са в процес на научна разработка и обосноваване на целесъобразността им. Механизмите за управление на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи се намират в стадий на иновационно изоставане и изискват по-нататъшни разработки на научнообосновани начини за тяхното иновационно преобразуване. Невъзможно е да се осигури продоволствената сигурност на държавата без мелиорация.

При провеждането на емпиричното изследване авторът установява, че предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи притежават достатъчно иновационен потенциал, необходим за реализирането на възможностите, но нямат ефективен механизъм за функциониране и развитие на извън земеделските стопанства, в частност, в стопанствата на дренажната мрежа, на всички нива на държавно управление.

Иновационното реструктуриране на аграрния сектор, т.е. осъществяването на организационни, икономически, финансови, правни и технически мерки, трябва да бъде насочено към повишаване на усъвършенстването на управлението на развитието и реализацията на организационно-правни норми, които ще подобряват неговото финансово състояние, ще увеличават конкурентоспособността на селскостопанските производители на мелиорирани земи, създаването на инвестиционен интерес и обема на мелиоративни услуги.

Анализът на възможните алтернативни решения на иновационните подходи за усъвършенстване на управлението на предприятията на агропромишления комплекс и изучаването на международния опит показват, че мелиорацията в света обхваща около 425 млн. декара. Мелиорираните земи не превишават 30 % от общия обем обработваеми земи, а производството от тях е почти 3/4 от обема на селскостопанската продукция в света. Особено бързо се е увеличила през последните години площта на поливните земи. Те имат водеща роля в създаването на селскостопанския баланс на света; заемайки 17 % от обработваемите земи, те осигуряват около 50 % от световното производство на селскостопанска продукция. По последни данни около 70 % от поливните земи са съсредоточени в Азия, при това 80 % от тях са разположени в три страни: Китай, Индия и Пакистан. В Индия те са над 20 % от обработваемата земя, а в Китай – 45 %.

В резултат на проведения анализ авторът определя приоритетните направления за развитие на селскостопанското производство на мелиорирани земи за сметка на намаляване на рисковете и използванеот предприятията на агропромишления комплекс на предимствата от влизането на Казахстан в СТО:

- повишаване на ефективността в дейността на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи чрез тяхното развитие и държавна подкрепа на пазарната инфраструктура;

- повишаване на конкурентоспособността на националните производители на селскостопанска продукция, включително от мелиорирани земи, чрез увеличаване на обема и съответствие на качеството на продукцията по международните стандарти;

- въвеждане на режим за увеличаване на конкурентоспособността на селскостопанските производители, ефективно държавно регулиране на селскостопанския пазар, стимулиране на търсенето на хранителни и селскостопански продукти на вътрешния и външните пазари, подкрепа на националните селскостопански производители чрез иновационни промени в структурата на управление и минимизиране на икономическите рискове;

- увеличаване на финансирането на дейности, насочени към приоритетното развитие на селските райони, активизиране и подкрепа на иновационни, инвестиционни и научноизследователски дейности за реализация на потенциалните възможности на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи, стимулиране на обучението и преквалификацията на служителите и ръководителите,

развитие на малкия и средния бизнес в селските райони.

За реализирането на тези приоритетни направления в страната трябва да бъде създадена ефективна система за оказване на държавна подкрепа на селскостопанските производители, разработване на ясни процедури и критерии за отпускане на държавна помощ, за повишаване на ефективността на селскостопанското производство и развитието на мелиорацията.

Дейността на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи в Казахстан е тясно свързана с въвеждането и прилагането на концепцията за устойчиво развитие, рационално използване на земните и водните ресурси, повишаване на плодородието на почвите и опазване на околната среда.

Важен критерий за стратегическото управление на предприятията на агропромишления комплекс е премахването на дисбаланса, причинен от дефицита на инвестиционни ресурси, необходими за усъвършенстването на предприятията чрез изкуствен метод, регулиращ и стимулиращ този процес. Според автора е необходимо адаптиране към пазарните условия по отношение на собствеността и поддръжка на качествено ниво на междустопанските мелиорирани системи на предприятията на агропромишления комплекс. Налице е необходимост от въвеждането на новаторски форми на ефективно междустопанско сътрудничество и подобряване на вътрешната система на организация на предприятията, действащи на мелиорирани земи, и предприятията на Комитета по водни ресурси, които осигуряват техните услуги за мелиорация.

Изводи към Глава втора

1. Стратегическа задача за усъвършенстване на управлението на предприятията на агропромишления комплекс, извършващи дейността си на мелиорирани земи, е техният преход към развитие, насочено към рационално използване на ресурсите за повишаване на нивото на продуктивност, съхраняване на плодородието на почвите и самоосигуряване на системата на селското стопанство. Въпреки предимствата на селскостопанските мелиорации динамиката на площта на мелиорирани земи показва постоянна тенденция към намаляване.

2. Анализът на дейността на предприятията на агропромишления комплекс на

мелиорирани земи в Западноказахстанска област установи, че площта на отводнените земи за селскостопански цели е 51,32 % от общата площ на обработваемата земя. Това показва, че на фона на общия ръст на инвестициите в Западноказахстанска област предприятията, които извършват стопанска дейност на мелиорирани земи, нямат достатъчен обем инвестиционни вложения и следователно осъществяват мелиоративни дейности на остатъчен принцип. По-нататъшното развитие на предприятията на агропромишления комплекс според автора изисква въвеждането на иновационно-инвестиционни подходи на функциониране, които биха улеснили реализацията на потенциала на предприятията в производството на селскостопански продукти.

3. Оценката за подобряване на управлението на предприятията на агропромишления комплекс, работещи на мелиорирани земи в страната и на отводнени земи в Западноказахстанска област, в частност, показва значителна степен на износване практически на всички основни фондове. Налице е неотложна необходимост от актуализиране на материално-техническата база на предприятията на агропромишления комплекс, преход към интензивен тип на развитие чрез разкриване на техния иновационен потенциал.

Дейността на предприятията на агропромишления комплекс, функциониращи на мелиорирани земи, е тясно свързана с внедряването на концепцията за устойчиво развитие, с рационалното използване на поземлените и водни ресурси, с повишаването на плодородието на почвите и охраната на околната среда.

Следва да се осигури постепенна адаптация към пазарните условия по отношение на собствеността и обслужването на междустопанските и вътрешностопанските мелиоративни системи. Възниква необходимост от разработването на иновационни форми за ефективно междуотраслово взаимодействие на предприятията от агропромишления комплекс, осъществяващи стопанска дейност на мелиорирани земи, и предприятията на Комитета по водни ресурси, които им предоставят мелиоративни услуги.

В трета глава **„Иновативни възможности за усъвършенстване на управлението на предприятията от агропромишления комплекс“** са изучени направленията за усъвършенстване на предприятията на мелиорирани земи, създаден е иновационен модел за управление, разгледани са усъвършенствания на

управлението на предприятията от агропромишления комплекс.

Първи раздел „Насоки за усъвършенстване на развитието на предприятията на мелиорирани земи“

Прегледът на правни и литературни източници и проведеното собствено емпирично изследване на автора позволяват да се открият иновационните подходи към усъвършенстването на управлението на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи, както следва:

- Внедряване на иновационен модел за управление на стопанството на мелиорирани земи съгласно системата на синергетичната теория на развитието.
- Активизиране на иновационната дейност на предприятията на агропромишления комплекс чрез привличане на инвестиции.
- Увеличаване на ефективността на управлението на бизнеса въз основа на модернизиранието му.
- Развитие на контрола на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи на национално ниво.

Някои направления за развитие на предприятията на агропромишления комплекс, осъществяващи стопанска дейност на мелиорирани земи, трябва да бъдат допълнени за сметка на повишаване съдържанието на иновационната дейност на предприятията, въвеждането на иновационно-инвестиционни подходи за развитие, определяне на източници за инвестиции в реализирането на иновации в предприятията, създаване на икономически механизъм за управление.

Могат да бъдат предложени редица насоки и методи за усъвършенстване на управлението, например чрез повишаване на мотивацията на персонала или чрез провеждане на организационно-структурни промени в управлението на предприятията, но това ще е частична иновационна промяна на механизма на управление.

Основно направление на усъвършенстването на управлението на развитието на предприятията на агропромишления комплекс е процесът за иновационно преобразуване и внедряване на стопанския механизъм за управление на институционално, управленски и техническо равнище.

Структурна съставна част на стопанския механизъм за управление е организационно-правният механизъм, който регламентира законодателната база за

осъществяване на дейността на предприятието.

Неговите основни инструменти са:

- на институционално равнище – държавна, икономическа и иновационна политика, закони и наредби;

- на управленско равнище – правилници, организационно-правни норми и стандарти, определящи и регулиращи структурата на управлението на Министерството на селското стопанство на Република Казахстан и на Комитета по водни ресурси, права, задължения и отговорност на органите за управление и управляващите, на мениджърите от най-високо ниво;

- на техническо равнище – правилници, организационно-правни норми и стандарти, определящи и регулиращи структурата на управлението на отделни предприятия на агропромишления комплекс на мелиорирани земи, права, задължения и отговорност на органите за управление и управляващите, на мениджърите на предприятия, организация на дейността им, разпределяне на работата между различните изпълнители, организация на труда на управленския персонал на предприятията, материално-морално стимулиране на труда.

Създаването на иновационни механизми за управление е теоретично обобщаване, сума от всички съставни части на стопанския механизъм и определяне на точна логична последователност на тяхното внедряване. Иновационните механизми за управление на предприятията на агропромишления комплекс са сложна система от определени елементи на управление, събития, между които съществуват тясна взаимовръзка и взаимозависимост, изискващи точна последователност на внедряването им в практиката.

Основавайки се на резултата от проведения анализ, авторът е разработил иновационен модел за осъществяване на стопанския механизъм.

Създаването на този модел се базира на определена последователност на операции, т.е. на използването на специфични инструменти за управление.

За усъвършенстването на управлението на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи е необходима активна структурна политика с използването на държавни лостове за ускоряване на развитието. За тази цел следва да се разработи модел за задействане на иновационни механизми за управление на предприятията на агропромишления комплекс. Едновременно с това държавните

органи за управление трябва да разработят и реализират комплекс от мерки за стимулиране на развитието на селскостопанския отрасъл, финансова помощ, обработка на дългосрочни планове и целеви програми за реструктуриране на комплекса с използване на методи за пряко и косвено регулиране.

Едно от направленията за реорганизация на научно-техническата сфера е подкрепа от страна на държавата за нови иновационни структури: технополиси, технопаркове, бизнес инкубатори, клъстери, които стимулират активизирането и развитието на научно-техническата дейност.

Анализът на различни форми на иновационна организация на предприятията позволява да се открият агропромишлените паркове, които могат да стимулират и улеснят предаването на иновационни разработки от научноизследователските учреждения непосредствено на производителите на селскостопанска продукция. Агропромишленият парк може да стане, от една страна, определен механизъм, с чиято помощ учените да внедряват резултатите от своите изследвания на търговска основа, а от друга – да стане мястото, където селскостопанските производители могат да получат пряк и бърз достъп до последните научни разработки, да поръчат и получат квалифицирана научна консултация и експертиза по различни въпроси на производствената дейност.

Авторът синтезира основните направления на научно-техническата политика:

- създаване на социално-икономически, организационни, законови условия за изграждане и ефективно използване на научно-техническия потенциал;
- разработване и реализация на държавните научно-технически приоритети;
- развитие на приоритетни направления на науката и техниката и концентрация на ресурси за тяхната реализация;
- създаване на съвременна инфраструктура на науката;
- установяване на връзки с други държави, използване на постиженията на националната и световна наука и техника;
- подготовка на научни кадри, интеграция на образование, наука и производство;
- правна и социална защита на научните и творческите работници.

Втора част *„Иновационен модел за управление на развитието на предприятията на мелиорирани земи”*

Въвеждането и внедряването на рационални решения в научното управление се състои в това, че въз основа на системен анализ се изпълнява математически модел, а след това се синтезира с помощта на алгоритъм за управление, необходим за получаване на желаната характеристика на процеса. По този начин развитието на предприятията започва с механизмите за управление на системния анализ, като основа на няколко критерия, модела, разработени с алгоритъма за управление на изследвания обект.

В хода на изследването на иновационните подходи в сложна и многофакторна система, такива като механизмите за управление на предприятието, моделирането е един от най-важните методи за получаване на информация за поведението на обекта на изследването под въздействие на промяната на факторите им.

Анализиран е иновационен модел, представляващ опростено представяне на конкретни управленски ситуации, което позволява в много случаи точно да се представят действащите фактори на обектите и влиянието им върху процеса за създаване на иновации в сложни механизми за управление. Моделирането на механизми за управление, математическата оценка на степента на реализация на научнообосновани взаимодействащи критерии на икономическия механизъм и организационно-правни документи, на механизмите на икономическия и социално-психологическите методи дават нагледна информация за качеството на усъвършенстване на управлението на предприятията на агропромишления комплекс или сферата на дейност на цялата икономика. Получените резултати от анализа на многофакторната реалност с използване на изкуствено ограничено количество променливи параметри на модела няма да са точни. За подобни задачи е сложно да се построят детерминирани модели, ето защо се прилага принципно друг подход – вероятностен.

За да се моделира дейността на предприятията, по мнение на автора най-ефективни могат да бъдат математическото и аналоговото моделиране, от които се състои иновационният модел за развитие на дейността на предприятията. Аналог на модела, на база графики и диаграми, са реални обекти, но външно те нямат иновационно направление, т.е. отразяват същността на основните фактори на влияние върху текущото състояние на явлението, събитието и неговата концепция. Концепцията за развитие включва разработване и създаване на механизми за управление и представлява процес на интеграция на основните отрасли на

компанията, тяхната диверсификация и анализ. Целта е многоизмерните явления да доведат до логична последователност на практически мероприятия, които осигуряват високи икономически и социални ползи.

Въз основа на изследванията авторът стига до извода, че създаването на механизми за управление на икономическото стопанство може да бъде концептуално анализирано и моделирано посредством основните принципи на синергичната теория. Задълбоченият анализ на нейните основни положения показва, че синергията се базира на приликата на моделите независимо от характера на системите, които създава.

Синергичният подход осигурява компресия на данните, позволява да се избегнат подробностите, за да се опишат и разберат свойствата и самоорганизацията на сложните системи, такива като икономическите проблеми на развитие на отрасъла. Резултатът от анализа потвърждава, че синергията може да бъде използвана като средство за интерпретиране на научни данни, позволявайки да се открие онова, което би могло да остане незабелязано в традиционното изследване.

В хода на изследването са анализирани социално-икономическите процеси, протичащи в икономиката и в общи линии е направена прогноза с помощта на синергичните методи и теорията на хаоса. Безспорно, тези методи не гарантират внезапен преход на предприятията на агропромишления комплекс, осъществяващи дейност на мелиорирани земи, към най-високо организационно-икономическо ниво на развитие, но позволяват да се определят общите пътища, които можем да реализираме с обсъждането на онези желателни условия и събития, при които да се осъществи самоорганизация.

За построяването на иновационен модел е необходимо да се разгледат специфичните понятия на теорията на синергията като *точка на бифуркация* и *атрактор*. *Бифуркация* в буквален смисъл означава разклонение или разделяне на две (от лат.: *bi* – двоен и *furca* – разклонение). В научната терминология *бифуркация* означава фундаментална особеност на поведението на сложни системи, подлежащи на вътрешни и външни въздействия и напрежения, които се приближават към критичните. *Атрактор* (от лат. *attrahere* – привличам) е възможният вариант на бъдещо състояние на структура със зададени свойства (предварително планиран или спонтанен) на нелинейна среда.

Резултатът от изследванията установява, че стопанствата на мелиорирани земи

са в критично състояние, т.е. настъпили са бифуркационни промени, които засягат и външната и вътрешната среда, и това е довело до участието им в кризисни атрактори. Икономическият механизъм за управление под влияние на бифуркационните промени във външната среда е престанал да действа по зададената траектория, която е трябвало да бъде изпълнена съгласно предходния стратегически план.

Радикалната промяна на атракторите, т.е. на стратегическите планове, в съответствие с развитието на предприятията на агропромишления комплекс е много сложна цел, тъй като се стреми да постигне различни резултати. За решаването на проблемите, с помощта на които се обосновава тезата, е необходимо да се контролират ентропията на външните фактори, ефектът от използване на бифуркационни иновационни промени в стопанския механизъм за управление на всички нива.

Иновационният модел за реализация на предприятията от агропромишления комплекс на мелиорирани земи, базиран на синергичната теория, дава възможност да се представи текущото състояние на селското стопанство като цяло, концептуално да се определят възможните пътища за по-нататъшна модернизация и последователно да се въведат научнообосновани точки на бифуркация, т.е. на икономически механизми, които ще помогнат да се промени икономическата ситуация.

За обосноваване и оценка на значението на всеки от елементите на стопанския механизъм за всички нива на управление в условия, когато данните по структурирането на предметната област и информацията за нея са недостатъчни, авторът предлага използване на методиката на експертните оценки, теорията на размитите множества и Fuzzy-технологиите.

Моделирането на икономически и управленски задачи активно се развива и в т.нар. Fuzzy-технологии. Това са технологии за обработка на данни и решения на аналитични задачи в условията на неопределеност. Fuzzy-технологиите дават нови възможности за моделиране на процесите за създаване на механизми за управление на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи и позволяват да се направи субективна оценка на неговите свойства за всяко от нивата на управление.

За решаване на даденото уравнение е използвана система от аналитични изчисления, направени с помощта на компютърна програма „Maple 8”.

Това значение определя степента на правдоподобност на експертната оценка на действието на стопанския механизъм за управление. По този начин

правдоподобността на субективната експертна оценка на действието на стопанския механизъм за управление на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи на съвременния етап възлиза на 80 %.

Авторът е направил анализ на съществуващото състояние на действието на стопанския механизъм за управление на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи посредством сведения за резултатите от експертната оценка на съставните части на механизма на управление за всяко от нивата на управление.

По този начин действието на съществуващия стопански механизъм за управление на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи на съвременния етап може да бъде оценено като незадоволително, тъй като се осъществява само на 39 % от теоретично необходимото, т.е. необходимо е разработване, създаване и внедряване на обновен стопански механизъм за управление на развитието на предприятията на агропромишления комплекс.

Трета част „Усъвършенстване на управлението на предприятията от агропромишления комплекс”

Резултатите от анализа на развитието на предприятията на агропромишления комплекс, отглеждащи продукцията на мелиорирани земи в Западноказахстанска област, показаха високите им потенциални възможности, чиято реализация ще позволи значително да се повиши продуктивността на селскостопанските земи и да се подсили икономическото състояние на предприятията. Ефективността на управлението на предприятията на агропромишления комплекс е невъзможно да бъде повишена без привличането на инвестиции.

Създаването на асоциации на селскостопански производители, работещи на мелиорирани земи в рамките на един или няколко района, може да послужи като основа за учредяване на акционерни дружества. Големите и следователно икономически по-силни обединения на предприятия на агропромишлените комплекси позволяват да се води ефективна политика за привличане както на вътрешни, така и на чуждестранни инвестиции, а така също да се въвеждат иновационни технологии и методи за повишаване на производителността, качеството и устойчивостта на селскостопанските продукти, получени от отводнени земи в Западноказахстанска област.

За да се повиши инвестиционната привлекателност на агропарк, е необходимо управление на макроравнище, което ще способства за внедряване на иновационни технологии и за развитие на пазарите на селскостопанска продукция, получена от отводнени земи в Западноказахстанска област.

Предимствата от създаването на агропаркове за собствениците на мелиорирани земи са в техническите, икономическите, екологичните и технологичните категории.

Авторът предлага да се създаде организация на асоциациите на селскостопанските производители, работещи на мелиорирани земи като единна система на агропарк, като място за внедряване на иновации, епицентър на разпространението им и основа за развитие на областта и региона. Системата на агропарк ще насочи науката към необходимото русло – за нуждите на селскостопанското производство, и ще съкрати времето за въвеждане на иновациите. Едновременно с това системата на агропарк ще стане място за челен опит и за обучение на селскостопанските производители, работещи на мелиорирани земи в Западноказахстанска област. По този начин тя ще концентрира съществуващата силно интелектуална, управленска, производствена и финансова сфера на възможности в ключовите области на развитие на селското стопанство.

Изводи към Глава трета

1. Начините за увеличаване на ефекта от управление на предприятията на агропромишления комплекс, функциониращи на мелиорирани земи, взаимодействат с много фактори, а именно: с ефективността от повишаване на управлението на бизнеса въз основа на развитието и модернизирването на иновационната дейност чрез инвестиции и усъвършенстване на управлението на тези предприятия на национално равнище и чрез осъществяване на икономически механизъм за управление.

2. При моделирането на стопанския механизъм за управление на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи се прилагат понятия от общата теория на синергията, като: моментите на промяна на действащите фактори – *точки на бифуркация* и резултатите, до които водят тези промени – *атрактори*. Предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи се намират в критично състояние, т.е. бифуркационните промени, настъпили във външната и вътрешната среда, са обусловили тяхното привличане към атракторите на кризата.

Иновационният модел на функциониране на предприятията на

агропромишления комплекс на мелиорирани земи, създаден на базата на синергичната теория на развитието, позволява да се опише общото състояние на страната, концептуално да се набележат възможните пътища за по-нататъшно развитие, последователността на въвеждане на бифуркационни точки, точки на раздвояване и да се изберат необходими инструменти за промяна на икономическото му състояние в посока усъвършенстване.

Математическото моделиране на стопанския механизъм за управление и неговата оценка са направени с използването на размито интегрално изчисление и Fuzzy-технологиите. Всеки размит интеграл е резултат от сравнение, от една страна, на научнообосновано знание (еталон), представено като разпределяне на зададени множества с размита степен на въздействие, а от друга страна, като експертни оценки за фактическото състояние на тези множества. Провереното по този начин действие на съществуващия стопански механизъм за управление на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи на съвременния етап може да бъде оценено като неудовлетворително, тъй като се осъществява само до 39 % от теоретично необходимото.

3. Резултатите от анализа на развитието на предприятията на агропромишления комплекс, отглеждащи продукцията на мелиорирани земи в Западноказахстанска област, определят значителните им потенциални възможности. Изследването на източници на инвестиране в дейността на тези предприятия в Западноказахстанска област доказва, че е необходимо създаването на специален фонд за натрупване за сметка на отчисления от държавния и местен бюджет и от средствата за управление на предприятията на агропромишления комплекс за осигуряване на необходимото ниво на експлоатация на отводнени земи.

Предлага се създаване на обединения на производителите на селскостопанска продукцията на мелиорирани земи в рамките на един или няколко района и създаването на акционерни дружества въз основа на такива обединения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Резултатите от дисертационното изследване на иновационните подходи за усъвършенстване на управлението на предприятията на агропромишления комплекс

на мелиорирани земи позволяват да се направят следните изводи и предложения, които доказват авторската теза:

1. Механизмът за управление на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи като икономическа категория определя комплекс от инструменти и лостове, които се отнасят към дадения метод на управление в определена последователност и се определят от действието на обективни икономически закони. Механизмите за управление се делят на организационно-правни, икономически механизми и социалнопсихологически методи и се обединяват под общото название „стопански механизъм“, а се различават в зависимост от мащаба на въздействието на макро-, мезо- и микроравнище.

2. Иновационните процеси в аграрната сфера зависят от нейната специфика, която се състои в това, че предприятията на агропромишления комплекс осигуряват продоволствената сигурност на държавата. Управлението на иновационната дейност и развитието на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи са насочени към ефективно привличане на ресурси на предприятията за удовлетворяване на социалните, икономическите и екологичните потребности на обществото и повишаване на ефективността от тяхната дейност.

3. Основна цел на управлението на предприятията на агропромишления комплекс в развитието на селското стопанство е въвеждането на иновации на научна основа, а ефективността на управлението на иновациите се вижда в понижаването на иновационното изоставане, т.е. времето от момента на предлагане на иновации до началото на реализацията им в практиката, а така също от широкото разпространение (разпределение) на иновационната дейност във всички предприятия. Средното време за иновационно изоставане, като критерий за скоростта на реакция на иновационни предложения, се предлага като сравнителен анализ на оценките на иновационния потенциал както на бизнеса, така и на страната като цяло.

Основни проблеми на управлението на предприятие от агропромишления комплекс на мелиорирани земи са: повишаването и запазването на плодородието на почвите; честото използване на селскостопански земи; модернизирването на материално-техническата база; увеличаването на инвестиционната привлекателност; преференциалното данъчно облагане и кредитиране; застраховането от инвестиционни рискове и необходимостта от усъвършенстване на иновационната

дейност. От особена важност са разработката и внедряването на конкретни механизми за управление.

4. Предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи нямат достатъчно вътрешни инвестиции. Основните фондове на предприятията на агропромишления комплекс, насочени към експлоатация на мелиоративните системи, непрекъснато намаляват, следователно провеждането на мелиоративни работи се осъществява на остатъчен принцип. Дългосрочното развитие на предприятията на агропромишления комплекс изисква насочване към реализация на инвестиционния и иновационен модел на дейност, който ще способства за реализирането на потенциала на предприятията в производството на селскостопанска продукция.

5. Оценката на управлението на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи в страната и на отводнените земи в Западноказахстанска област окачествява като значително висока степента на износване на всички основни мелиоративни фондове (59 %), които се нуждаят от обновяване на материално-техническата база на предприятията на агропромишления комплекс и преход към интензивно развитие чрез активизиране на иновационно-инвестиционната дейност.

6. Разработването на иновационен модел за функциониране на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи на базата на концептуалната синергична теория на развитието позволи цялостно представяне на състоянието на аграрната сфера, набелязване на концептуално възможни пътища за по-нататъшно развитие, последователността на въвеждане на бифуркационни точки на всички нива на управление, които ще позволят да отведем траекторията им от атрактора за фалит към атрактора за устойчиво развитие.

7. Оценката на иновационния модел за управление се осъществява на базата на математически критерий, предназначен за обозначаване на всичките му компоненти във вид на размит интеграл (Fuzzy-технологии). Установен е съществуващият икономически механизъм за управление на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи, който се оценява като недостатъчно ефективен, тъй като възлиза едва на 39 % от необходимото.

8. Разработването на ефективните източници за инвестиционна дейност на предприятията на агропромишления комплекс на мелиорирани земи в Западноказахстанска област установи необходимостта от въвеждане на специален

фонд за сметка на финансиране на местно и държавно ниво за ресурси на предприятията на агропромишления комплекс с цел осигуряване на необходимото ниво операционни системи, процедури за отводняване и напояване, намиращи се в селскостопанските земи. В резултат на изследването е установена необходимостта от създаване на иновационни асоциации на селскостопанските производители, стопанисващи мелиорирани земи, в границите на един или няколко района, като въз основа на това обединяване се създадат съвместните предприятия на селското стопанство, агропромишлените комплекси.

IV. ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. **Критично е осмислена теоретичната дискусия** за иновационно управление на предприятията от аграрния сектор. На тази основа са **изведени работни дефиниции** на ключови понятия в тяхната взаимна връзка и обусловеност.
2. **Предложена е адаптирана класификация** на иновациите, която отразява специфичните особености на развитие на агропромишления комплекс на Република Казахстан.
3. **Направена е комплексна икономическа оценка** на инвестициите, необходими за планиране и внедряване на иновации в предприятията на агропромишления комплекс на Западноказахстанска област.
4. **Обоснован е иновационен модел** за управление на предприятията от агропромишления комплекс на Западноказахстанска област, осъществяващи дейност на мелиорирани земи.
5. **Формулирани са целесъобразни предложения** за подобряване на управлението на предприятията от агропромишления комплекс на Западноказахстанска област, които могат да бъдат полезни и за останалите области на Република Казахстан.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. **Рахимбаева, К.** The role of business in management, astools for analysis of its activities // Публикация вмеждународно-научномжурнале „Экономика и Финансы” Thrope – Browker, Melbourne, Australia, „ACTUAL PROBLEMS OF MODERN ECONOMY DEVELOPMENT” (Российский индекс научного цитирования „Science Index”), 2015.
2. **Рахимбаева, К.** Анализ состояния уровня управления на производственных предприятиях Казахстана // Submitted for reviewin Conference Proceedings Citation Index- Social Sciences & Humanities (CPCI-SSH, TOMSON REUTERS)’2015 г., на XVIII Научно-практической конференции „Экономика и современный менеджмент: теория и практика” включен в систему Российского индекса научного цитирования (РИНЦ), Новосибирск, 2015.
3. **Рахимбаева, К.** Оценка состояния уровня управления на предприятиях обрабатывающей промышленности Казахстана // The Sixth International Conference on Economic Sciences, Proceedings of the Conference East-West Association for Advanced Studiesand Higher Education GmbH, Vienna, April 24, 2015.